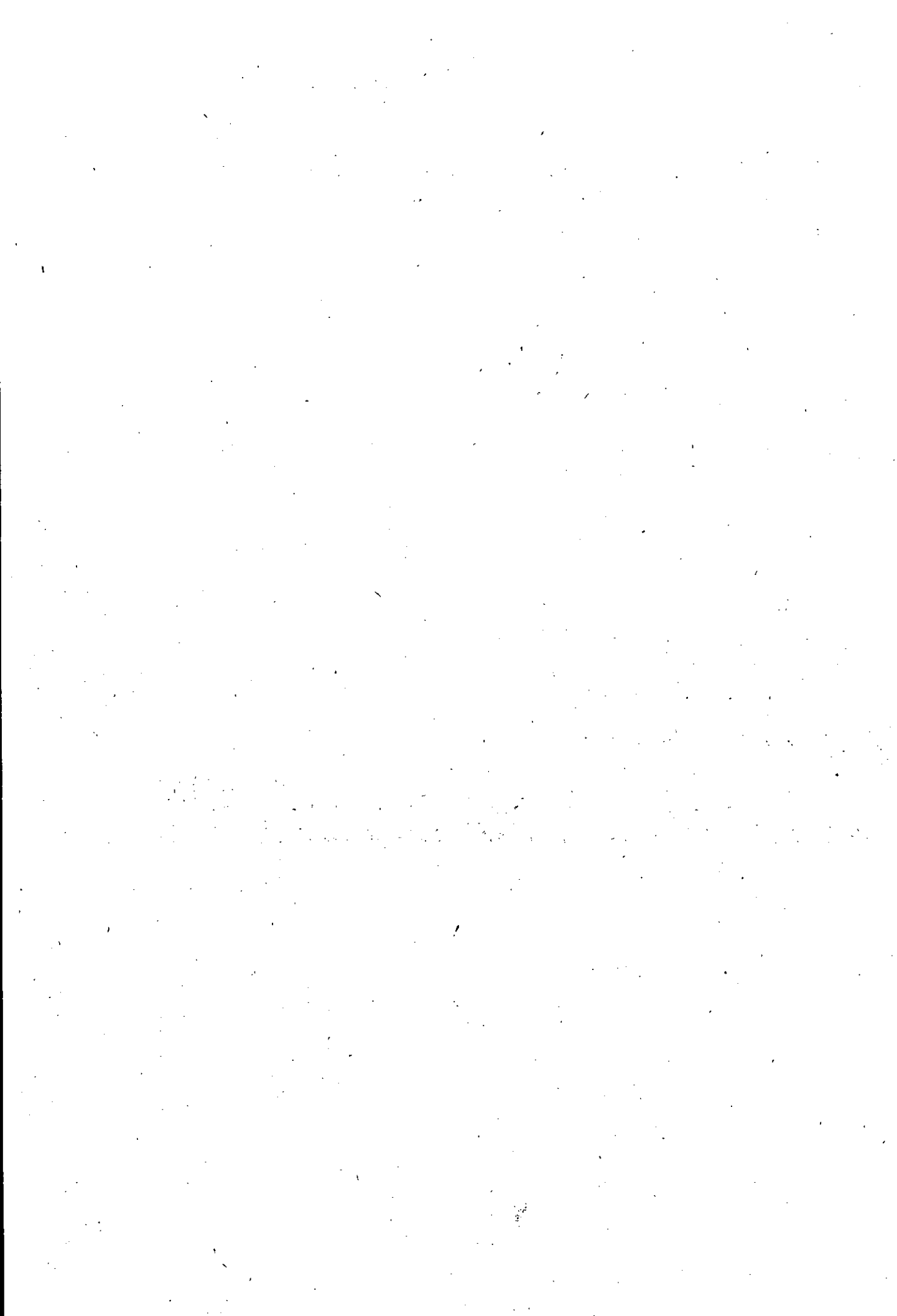

NAGY PÉTER

ADY-TANÍTÁS A SZAKKÖZÉPISKOLÁBAN

Mielőtt ismertetném a szakközépiskolák III. osztályos tankönyvének Ady Endréről szóló fejezetét, pár szót szólnom kell arról a dilemmáról, ami a könyv olvasása közben felmerült bennem. Annál is inkább, mivel - úgy érzem - minden magyar-tanárnak, aki ebből a tankönyvből tanított vagy tanítani fog, szembesülnie kell - legalábbis ideális esetben - ezzel a kérdéssel.

Szüksége van-e egy szakközépiskolásnak arra, hogy irodalmat tanuljon? Ezért a kérdésfeltevésért sokan joggal követelhetnék a fejemet, de nézzük csak tovább, mire gondolok.

Szüksége van arra egy jó szakmunkásnak, hogy esetleg tudjon annyit Ady Endréről: költészete ellentmondásos volt, némi tévelygés után azonban felismerte és hirdette a proletárforradalom szükségességét és nagyszerűségét? Vagy: volt egy bizonyos Léda nevű szerelme, akivel sokat civalkodott, és végül nagy könnyebbség volt számára, hogy megszabadulhatott tőle? És a többi, a könyvben található információra - ami aülönben nem túl sok - szüksége van-e?

Ha félnetesszük szeméremérzetünket, azt kell válaszolnunk - erre nincs szüksége. Enélkül még nyugodtan lehet a szakma kiváló dolgozója. Ez nem műveltség, mégcsak nem is félműveltség; a körben, ahol megfordul, ebből nincs "haszna".

És azt, aki úgy tanítja Ady Endrét, ahogy a tankönyvben áll, nem is nevezném tisztességes tanárnak. Mert jeliszavakkal nem lehet megszerettetni az irodalmat, nem lehet élményszerűvé tenni, nem lehet életanyagot, tapasztalatokat, ismereteket átadni, végső soron: nem lehet nevelni.

Ha komolyan gondoljuk azt, hogy egy szakmunkásnak is gazdagítja életét, ha olvas, és szüksége van arra, hogy jobban megértse maga körül a világot, igénye van a jelenségek világos elrendezésére, hogy felelősséggel éljen, hogy jobban

ismerje és szeresse az embereket - őt is jobban szeressék -, és hogy mindez alapvetően meghatározhatja munkáját is - akkor a dilemma már felvetődésének pillanatában eldőlt. És csak ilyen módon állhat a kérdéshez egy irodalom-tanár; minden más mód nemcsak a tanítvány lebecsülését, az anyag és végső soron az irodalom jelentőségének meg nem értését, hanem saját igény-szintjének leszállítását is jelenti, amitől egyenes út vezet a kelletlen rutintanításhoz, ez pedig a diákokban csak undort kelthet az irodalom iránt.

Még egy nagy veszélye van a könyv hamis Ady-képének. Mi történik akkor, ha a gyerek véletlenül elolvas egy olyan Ady verset, ami nem illik bele a könyv koncepciójába? A tankönyv szerzője - sajnálatos módon - nyilvánvalóan eleve nem számolt e lehetőséggel, ezzel demonstrálva, összes lektorával együtt, hogy jól tudja, ha így tanítják Adyt, úgysem fogja soha több versét elolvasni senki. De ha mégis valamilyen csoda folytán a diák ezt megteszi, nem fog-e megrendülni a bizalma a tankönyv és tanára iránt?

Mindez nem csupán fikció. Mikor apám megtudta, hogy Adyt tanuljuk, nekem csak annyit mondott: hát igen, Ady az a kocsmatöltelék, aki mindig részegén írta a verseit. S bár állítom, hogy annál jobban már nemigen lehet tanítani Adyt, ahogy nekem tanította a magyar-tanárom, egy pillanatra elfogott valamiféle rossz érzés. Sok szülőben él ilyenfajta Ady-kép. És vajon nem rombolhat-e le sok mindent egy ilyen megjegyzés a proletárforradalom glóriás költőjének alakjából. Félreértés ne essék, nem a pletykaórákat hiányolom; de mikor ez ő maga volt, és élete aligha választható el költészetétől, aligha érthető meg annak ismerete nélkül. Persze nem feltétlenül erkölcsformáló, példát adó életút, de elhallgatása erkölcsrombolásra vezet, nem beszélve arról, hogy egyéniségének megértése komoly ismereteket nyújthatna a korról, tapasztalatokat adhatna az emberről.

Ezek után mostmár valóban rátérek a tankönyv, illetve saját gondolataim, vagy inkább észrevételeim ismertetésére. Az a kép, amit a tankönyv a költőről fest, véleményem szerint érdektelen, hiányos, redukált és szándékosan torz.

Az anyag két nagy részből áll; címei igen frappánsan hangzanak együtt, jól megjegyezhetőek, és így máris rendkívül alkalmasak a beskatulyázásra: "A költészet forradalmára" és "A forradalom költője". Életrajzának egészen rövid és semmitmondó ismertetésével - 1906-ig - kezdődik a fejezet. Itt található egy idézet az "Üzenet egykori iskolámba" című versből, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy az iskola, a tanárok iránti ragaszkodást, hálát, szeretetet mélyítsék a tanulóban, egy nagyszerű példát állítva eléjük.

Úgy látom, már itt pontosan megfigyelhető az a hozzáállás Ady verseihez, mely jellemzi a tankönyvet. A szinte szóról szóra értelmezés, a sablonná, sémává való durva egyszerűsítés - vélt pedagógiai célok érdekében.

A következő fejezet címe: "A költő és kora." Alapjában nagyon helyes az a törekvés, hogy egy alkotó életművét összefüggésbe hozzuk korával, mert csak így lehet azt megfelelően megérteni. A tanuló megszokja, hogy marxista módon közelítsen az irodalmi alkotásokhoz, azaz mindig az adott kor gazdasági, társadalmi vonatkozásait vegye először figyelembe. Ezt próbálja megvalósítani a tankönyv pár sorban. Ám úgy érzem, azzal az egy-az-egybeni megfeleltetéssel, amit a könyv a társadalmi és politikai viszonyok egészen elnagyolt, általánosított leírása és Ady költészete között tesz, inkább árt mint használ.

Ellentmondásos kor, következésképpen ellentmondásos költészet. Mintha Ady költészete merő illusztrációja volna a politikának, a társadalmi helyzetnek. Való igaz, hogy a kor bonyolult. De egy költő-személyiség véleményem szerint ezt a bonyolultságot nem a társadalmi tendenciák szintjén éli át elsősorban, és különösen nem tartom valószínűnek, hogy verseiben "a kapitalizmus imperialista jellege és a

polgárság reakciós mivolta" visszaadására törekszik. Nem mondom, hogy történelem órát kell tartani irodalom helyett, de talán meg lehet értetni már esetleg Ady előtt is - a francia szimbolistáknál - hogy miben jelentkezik ez a bonyolultság az egyén számára. Kezdve az egységes katolikus világkép felbomlásával, mely után már nem létezik abszolút értékrend, a romantikus zseni-elméleten át, mely a költőt értékrend teremtvé emeli, hangsúlyozva a munkamegosztás eredményezte elidegenedés jelenségét, leírva a költő elmagányosodásának okait, s így - bemutatva a részekre szétesett világot /pl: Kocsiút az éjszakába/ - eljutni a modern költői személyiséghez, aminek megértése vagy megérzése nélkül Ady költészete érthetetlen, élvezhetetlen.

És ezt tartom a könyv legnagyobb hibájának, hogy költészeti forradalomról beszél, anélkül, hogy megvilágítaná azt. Hiszen nemcsak Ady formanyelve új a magyar költészetben/amit a könyv szintén elfelejt megemlíteni/, hanem döntő fontosságú az új költői hozzáállás, a modern költői magatartás. A költői én-tudat, én-kultusz hatalmassá növelését jelenti Ady, amely "én" többszörösen szembenáll a világgal - társadalmi, pszichológiai és egzisztenciális szinten -, mégis annak legteljesebb összefogója, minden jelenség ütközőpontja, a részekre esett világ mása, kísérlet a minden akarására, egy egyéni költői világban való szintézisére az egymást kizáró dolgoknak. Ennek fölvezetése nélkül Ady tanítása reménytelen.

A tankönyv a következő részben Ady publicisztikájával foglalkozik, majd "*Mégis győztes, mégis új és magyar*" cím alatt ezeket a verseket tárgyalja illetve említi: az "*Új versek*" előhangját, "*A magyar Ugaron*"-t, "*A Hortobágy poétájá*"-t, a "*Fölszállott a páva*"-t, a "*Dózsa György unokája*"-t, és "*A grófi szérűn*" címűt, ezzel mintegy első kötetének alaprajzját próbálván megadni. A könyv helyesen rámutat a haladó hagyományok tudatos vállalására, a nemzeti öntudat fontosságára Ady költészetében. Ady valóban

értékeként, emblémákként építi verseibe ezeket mindenkor, de nem azért, mert forradalmár, hanem mert az én-tudatát növeli velük és mert rebellis. És mert költészete nem olyan egyszerű amilyennek a tankönyv alapján látszik, ezt is leírhatja:

*Sem utódja, sem boldog őse
sem rokona, sem ismerőse
Nem vagyok senkinek ...*

És amimégint csak kimaradt: Ady nemcsak magyar a velejéig, hanem "keleti" is. /lásd "Egy párizsi hajnalon, Az őse Kaján stb/ Ősi és misztikus determináltsággal vallja magát szittyának, egy nép és annak történelme jelképének, és keresi a kapcsolatot a "nyugattal", mely vonás szintén meghatározója költészetének. A következőkben a könyv a felsorolt versek segítségével rámutat - helyesen - arra, hogy Ady mennyire jól látta és elítélte a magyar feudális viszonyokat. Ami visszatetszőnek tűnik, az megint csak a jelszóvá való lefordítás. Nem vitatkozni akarok azzal az értelmesséssel, hogy a "magyar Ugar" a feudális viszonyok valamilyen transzponálása, hiszen bolondot csinálnék magamból, csupán azt nem helyeslem, hogy: "magyar Ugar" = feudális viszonyok. Hol marad így az esztétikai -irodalmi érzék kialakítása, ha mindent - vagy inkább csak ami a koncepcióba beleillik - egyszerűsítve lefordítunk, és a szájába rágjuk a tanulónak? Mindez a későbbi "Jelképei" című fejezetre is vonatkozik. A költői kép felépítésének módját, a szimbólum lényegét, a többféleképpen való értelmezés lehetőségét, a különböző értelmezések egyidőben való érvényességét, és a köztük lévő feszültségben megjelenő esztétikumot nem tudjuk így megragadni. Letagadjuk Ady költészetének vizionárius jellegét, beleneveljük a gyerekebe, hogy mindig valamilyen egyértelmű megfelelést keressen, és értelmetlen zagyvaságként sarokba vágjon egy modern költőt, ha esetleg a kezébe kerül.

Ugyanez érvényes a következő részre is, mely a *"Harc a Nagyurral"* című vers tárgyalása. Szerintem itt sokkal inkább a költő egzisztenciális és lelki helyzetéről van szó, vagy ha már általánosítunk, sokkal inkább a művész helyzetéről a társadalomban, mint arról, hogy a költő *"kritikus szemmel és kiábrándultan szemléli a felemás, arisztokráciához dörgölődő magyar polgárságot is."*

A következő fejezet címe: *"Élet, halál"* - melyben Ady életörömhöz, életkivánáshoz és halálvágyhoz kapcsolódó verseit tárgyalja a szerző, helyesen vonva őket egy fejezetbe. Ez a fejezet a tanuló valóságismeretét gazdagíthatja - akárcsak a következő *"Szerelem"* című - olyan élményeket adva számára, melyekkel az életben még nem találkozott. Csakhogy a tankönyv ezt ilyesféle módon teszi:

"Ady életről és halálról szóló költészete csupa ellentmondás. Hangot ad az ember természetes életszeretetének, ebbe azonban sűrűn vegyül a mohó életvágy. Hangot ad a halálfélelem természetes érzésének is, ebbe azonban ismét sűrűn belevegyül az élvezetektől megundorodott ember egészségtelen halálvágya."

A könyvben ez az első pejoratív megfogalmazás Adyról. Mintha nem az számítana, milyen verseket írt életéről és halálról. Rosszul értelmezett erkölcsi nevelés ez. Vagy mégiscsak befolyásolta a szerzőt Ady életvitele, melynek addig semmi jelentőséget nem tulajdonított, mert máskülönben nem tudom elképzelni, hogy ilyen elítélő hangot üssön meg.

Nem inkább a költő személyiség-változásairól van szó, arról, hogy teljes egészében ismeri az életet és minden végletet önmagában él át, és a teljesség igényével fejez ki? Nem az ember érzelmi-élmény spektruma teljes felfedezésének és kifejezésének megkísérléséről inkább? A halált vágyó Adyt épp az életigenlő Adyval lehet megmagyarázni és fordítva, nem pedig a kettőt egy átlagos

életérzéssé összenyomorítani. Nem szabad elfelejteni, hogy Ady költő volt és nem konszolidált érzések megtestesítője.

A következő fejezet, mint már említettem, a "Szerelem" című, melyben Ady Lédához való viszonyáról van szó. Hadd idézzek ebből is néhány mondatot, melyből kiviláglik a fejezet jellege:

" *Maga Ady is érzi, hogy kettejük viszonya átkozott és beteges ...*" *"Érezzük, hogy ilyenféle szerelmi viszony csak keserű és kiábrándult szakítással végződhet. Így is történt. A költő később "Elbocsátó, szép üzenet" című versében hidegen, kegyetlenül és gögősen tagad meg minden közösséget egykori szerelmével."*

Ady és Léda kapcsolatának ilyenfajta megközelítését tévedésnek érzem. Először is sokkal több értéket adott ez a szerelem Ady költészetének, semmint hogy így lehessen beszélni róla. Főlöszlegesen tartom itt verscímek vagy ajánlások idézését /például mindjárt az "Új versek"-ét/ - hisz rengeteg van. Másodszor értelmetlen az "Elbocsátó, szép üzenet" ilyen magyarázása. Sokkal bonyolultabb, fájdalmasabb és hálásabb érzéssel mondta ki a végső búcsút Ady, ahogy azt ez a vers is, de más környező versei is - pl "Valaki utravádt belőlünk", "Kérdés kék szemekhez" - bizonyítják.

Harmadszor ez a viszony, melyben a nő szellemileg egyenjogú társ, már-már alkotótárs, és a vele való állandó harc épp a költő egyéniségének lényegét fejezi ki - a kielégíthetetlenség mindig többet, mindig teljeset akarását -, és amely viszonyban az egyik fél egyénisége teljes és intenzív bekapcsolásával keresi egy másik egyéniség teljes és intenzív mivoltával való kapcsolatot, élesen kimondva és a kapcsolatteremtés egyik teljes pillanatának formájává téve a testiséget - ez a viszony az, mely korszerű abban a korban.

A tankönyv Adyról szóló fejezetének második része, - "A forradalom költője" - szintén egy rövid életrajzi résszel kezdődik - 1906-tól -, majd "A költő hivatása" című fejezettel folytatódik, melyben a "Hunn, új legenda" és a "Kétféle welsi bárók" című versekről van szó. Ady ars poetikáját próbálja megfogni ez a rész, véleményem szerint csak azért, mert minden költőről kell egy ilyen fejezet a tankönyvben.

Szerintem Ady egyéniségének éppen az állandó változás a lényege. Ha lehet ars poetikájáról beszélni, akkor a következő rész kapcsán, mely a "Hazaszeretet" címet viseli. Egyik legnagyobb területére ez valóban Ady költészetének, melyből valóban sokmindent, ha nem mindent meg lehet ismerni az igazi hazaszeretetről. Persze ehhez meg kéne mutatni azt a fantasztikus ambivalenciát, mely a haza és egész történelme iránti düh, szégyenkezés, rezignáció érzésében, és ennek a sorsnak vállalásaként, erre való büszkeségként a pozitív változásban való hitként nyilvánul meg egyszerre - és amely viszony pontosan olyan, mint Ady viszonya önmagához. Itt lehetne inkább idézni a "Hunn, új legendából": "Útő legény, aki útést álltam." amiben benne van a végletek átélése és vállalása is. Ez az a fajta, nem egyszerű, nem frázisos hazaszeretet, melyet valóban jó lenne megéreztetni a tanulókkal.

A következő - "Csák Máté földjén ti vagytok az Isten" című - részben arról az Adyról van szó, akinek "leglényegesebb vonása mégis a dolgozó és szenvedő nép iránti szolidaritás"... Ez az érzés egész költészetén végigvonul... Életének fő gondja: a harc a nép forradalmi felszabadításáért..." - amit erős túlzásnak érzek. Valójában azt hiszem, egy motívum ez a sok közül Ady költészetében. Az más kérdés, hogy számunkra

ez a legfontosabb, legértékesebb, ezért nagyobb súlyt lehet rá fektetni. De semmiképp nem falhatja föl az egész költészetét. Vajon hogyan illeszt be a képbe a tanuló egy Istenes Ady verset, vagy egy olyat a számtalan közül, melyben az úri dac, úri gőg szólal meg a költőből. Én azt hiszem, hogy Ady proletár-forradalmisága csak egyfajta versbéli magatartása a sok közül, melyek természetesen nem zárják ki egymást. Nem tekinthető végső megoldásnak költészetében, az érzelmi azonosulás próbálása ez új osztályai. Önmaga is kétkedve fogadja ezt a lehetőséget. *"Ha nem láttok testvéreteknek ... írja a "Küldöm a frigy-láddát" című versében.*

A változás, a forradalom az, amiben Ady hisz, de nemcsak társadalmi, hanem érzelmi, lelki, morális szükségességét is vallja. A proletár osztályban inkább új, szűz morális erőt lát szerintem, mint társadalmi */A jövődő fehérei/.*

Ehhez az új erőhöz való érzelmi azonosulást, önmaga megtisztulásának lehetőségét, életének értékeit keresi, és ugyanezt keresi Istenes verseiben is - melyeket a könyv *"A fáradtság órái"* címmel tárgyal, már magával a címmel elárulva hozzáállását. Önmagával számot vető versek ezek, és nem *"a vallás ópiumához, a misztikus elrévüléshez való menekülés"* versei, ahogy a könyv írja. Ady Istenes verseiben a bűntudat, a dac, a semmit meg nem bánás, az életigenlés és a halálvágy hangját, egyfajta összegzését próbálja meg magatartásának.

A harmadik nagy rész az *"Ember az embertelenségben"* címet viseli. Ebben a fejezetben Ady utolsó kötetét, a *"Halottak élén"*-t ismerteti a könyv. A kiábrándulás meg-rázó dokumentumának és a mégis hívés megnyilvánulásának tekinti, ami valóban igaz. Annyivel lehetne talán kiegészíteni, hogy itt a legkevésbé ambivalens Ady hangja,

tulajdonképpen ekkor, a háború alatt, a külső körülmények legszörnyűbb nyomása idején a legbiztosabb élete, költészete értelmében, a pozitív társadalmi változásokban és saját példa-mivoltában.

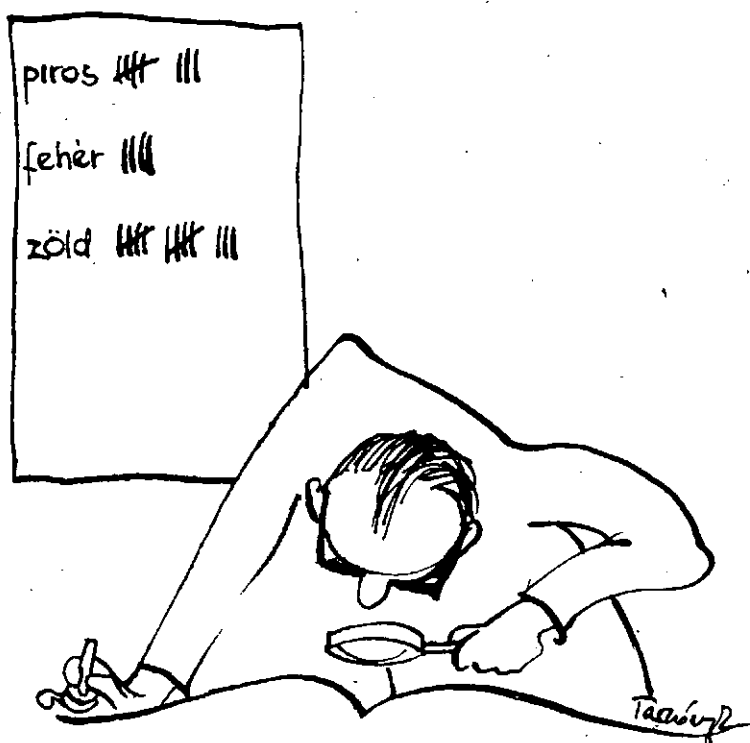
A könyv az utolsó előtti - "Jelképei" című - fejezetben ezt írja: "Költésze-

te ebben a korszakában komor és sötét, néha nehézkes. A fáradt költő bonyolult szimbólumokban fejezi ki törhetetlen hitét ..."

Ezt azért nem értem, mert az előzőekben már tisztázta a tankönyv a művészet és a társadalmi valóság viszonyát, tudnillik hogy a költészet tükrözi a kort. De akkor vajon miért kell enyhén pejorativ módon kezelni azt, ha egy komor és sötét kort "komor és sötét" költészet fejez ki.

Az Adyról szóló fejezet befejezése a konvencionális, de mindenképpen jogos "Ifju szívekben élek" mondanivaló, mellyel helyesen, megpróbál a könyv valamiféle katarzis-élménnyel szolgálni, mintegy pótolni kívánva az eddig elmaradt élményszerű földolgozást.

Végezetül még pár szó. Lehet, hogy nem reális lehetőségekkel számoltam dolgozatomban, elrugaszkodtam a valóság talajáról; de újra hangsúlyozni szeretném - egy magyar-tanár lehetőleg sose kössön kompromisszumot saját igény-

szintjével. Az is valószínű, hogy sok helyen szubjektív hangot ütöttem meg. Mindazonáltal fenntartom azt a meggyőződésemet, hogy a tankönyv egy proletárforradalmár -költő megmagyarázhatatlan koncepcióját követve, jelszavak szintjén, egyszerűsítve, torzítva, koncencionális verskiválasztással rajzolja meg - többet ártva ezzel, mint használva - azon költőnek a képét, aki a magyar irodalom egyik legkiemelkedőbb, legnagyobb hatású alakja.

*Tessék egy lovat, egy igazi,
állati, becsületos lovat mi-
niszteri osztálytanácsosnak
kinevezni.*

/ 1908/